

Täby kommun

Stadsbyggnadskontoret
Gatu- och Parkavdelningen
Stationsvägen 13
183 80 Täby
08-55 55 90 00
park@taby.se
taby.se

Broschyren har delfinansierats
med statsbidrag för lokal natur-
vård (LONA) i Stockholms län.

EKARNA I TÄBY

-en guide till Täbys ekar

I Täby finns flera områden med gamla grova ekar. Ekar kan bli 1000 år gamla om de står öppet och solexponerat. Minst 1000 olika arter är knutna till eken. I projektet "Ekarna i Täby" ska Täbys ekar få förutsättningarna att utvecklas så att de även i framtiden har en chans att bli 1000-åriga.

FOTOBILD: SARA PALSSON

EKARNA I TÄBY

I Täby kommun finns flera fina ekmiljöer. I trakterna runt exempelvis Viggbyholms gård, Torslunda gård och Hagby gård finns områden med ekar som står i skogsbryn och på åkerholmar. I det gamla landskapet stod dessa ekar fritt, men med tiden har de blivit beskuggade av annan växtlighet. Genom att friställa ekarna kommer de ha en chans att växa sig stora och bli riktigt gamla.

I projektet "Ekarna i Täby" har cirka 40 hektar biologiskt värdefulla ekområden valts ut för att lyftas fram i landskapet. Projektet syftar till att värna och lyfta fram de värdefulla ekmiljöerna. I projektet samverkar kommunen med Täby Hembygdsförening och Täby Naturskyddsförening för att friställa ekarna.

Skötsel av ekarna

Friställandet av ekarna har skett etappvis under tre år, mellan 2011 och 2013. Detta för att ekarna ska få vänja sig vid det mer solexponerade läget.

Både yngre och äldre ekar har gallrats fram. De äldre ekarna är biologiskt värdefulla samtidigt som de har ett kulturellt värde. Yngre ekar sparas för att säkerställa tillgången på gamla ekar även i framtiden.

Skötseln kommer att fortlöpa genom att röjning runt ekar görs vart tredje år. Detta för att marken inte återigen ska växa igen och ekarna beskuggas.

FOTOBILD: MONA KILSTRÖM

Värdefulla ekar friställs genom att konkurrerande träd avverkas (Hagby eklandskap).

FOTOBILD: SARA PÄLISSON

När ekarna får växa fritt utan annan växtlighet som skuggar så kan de växa till sig, få vida kronor och bli så kallade sparbanksekar (Hagby eklandskap).

EKARNA I LANDSKAPET

Ekarna i Täby står som ett minne av det forna landskapet. Eklandskapet har ett stort kulturellt värde. De ger oss en bild av vår historia och hur vi brukade jorden förr. Dagens ekar har vuxit upp i ett öppet och levande jordbrukslandskap då markens huvudsakliga uppgift var att ge vinterfoder åt gårdens kreatur. Genom slåtter skördade bonden hö och löv på inhägnade ängar och lövängar. Djuren betade fritt i skogen under sommarhalvåret. Ekarna stod därför öppet och solbelysta. Med tiden har de blivit mer beskuggade av annan vegetation, eftersom vi idag inte brukar marken på samma sätt som vi gjorde för 100 år sedan.

Eken har även varit uppskattad för sitt hårda virke. Alla Sveriges ekar ägdes under en lång tid av kronan, som använde virket till att bygga flottans skepp. Av denna anledning var det under den här tiden förbjudet att hugga ned ekar, även små ekplantor. Idag står många gamla ekar kvar vid gods och herrgårdar, som ett minne från den tiden.

Ekfakta

Eken tillhör släktet Quercus. Ekarna i Täby tillhör arten Quercus robur som kallas för ek, sommarek, skogsek eller stjärkek. Eken är ett högvuxet träd med vid krona och grov stam. Ekens blommor är uppdelade i han- och honblommor som pollineras av vinden. Ekar kan växa på olika platser, men trivs bäst på lerhaltiga jordar med god vattentillgång. Eken behöver också utrymme eftersom de är beroende av ljus och värme.

Ett sätt att ta reda på en eks ungefärliga ålder är att mäta trädets omkrets i brösthöjd; varje cm är ett år. Detta ger ingen säker datering av ekens ålder, då stammens omkrets påverkas av markförutsättningar och ljus, men den kan ge en fingervisning om ekens ålder.

ILLUSTRATION: MONA KILSTRÖM

FOTOBILD: SARA PÅLSSON

En åkerholme i Torslunda står som ett minne av det forna landskapet (Torslunda ekholmar).

FOTOBILD: SARA PÅLSSON

Förr hävdades marken genom bete och slåtter. Ekarna växte därför öppet och solbelysta (Hagby eklandskap).

BIOLOGISK MÅNGFALD OCH SPRIDNING

Eken erbjuder en stor rikedom och variation av liv. En orsak till detta är ekens egenskap av att bli så gammal. I speciellt gamla, grova och ihåliga träd skapas en rik miljö för insekter, svampar, lavar, mossor, däggdjur och fåglar. I ihåliga ekar bryts den döda veden ned av svampar och skalbaggar. Den nedbrutna veden blandas med spillning och andra organiska material och kallas för mulm. Många insekter är knutna till dessa håligheter och mulmen som skapas. Inget annat av Sveriges träd har så många djur och växter knutna till sig: Över 1000 arter lever på eller i ekar. Vissa av dessa arter är helt beroende av eken. En sådan art är den bredbandade ekbarkbocken som i Sverige är mycket sällsynt och enbart är påträffad på ekar. Vid en inventering hittades spår av ekbarkbocken i Täby. Friställandet av ekar i Täby främjar den bredbandade ekbarkbocken och dess naturliga miljöer.

Nyckelbiotop

Nyckelbiotoper är områden med mycket höga naturvärden. En nyckelbiotop kan vara alltifrån några grova ekar till en stor gammal skog. De här områdena eller enskilda träden har egenskaper som gör att de är viktiga för att hotade eller missgynnade arter ska kunna fortleva. Man bör vara extra aktsam när man rör sig i skogar som är klassade som nyckelbiotoper.

Bredbandad ekbarkbock

Bredbandad ekbarkbock lägger ägg i bark på nyligen döda ekar. Den fullbildade skalbaggen kommer fram vid midsommartid och lever ungefär en månad. Men den är extremt sällsynt, så du ska ha en enorm tur om du får syn på den! För att den och andra hotade arter ska överleva långsiktigt, krävs att träden står solexponerat och att bestånden av gammal ek inte ligger för långt ifrån varandra.

ILLUSTRATION: MONA KILSTRÖM

FOTOBILD: SARA PÅLSSON

Svampar skapar röta hos träden och gör dem ihåliga. Den förmultnade veden utblandat med andra organiska material skapar en rik miljö (mulmeken i Viggbyholm).

FOTOBILD: MONA KILSTRÖM

Nyckelbiotoper är områden med egenskaper som är viktiga för missgynnade arter. I nyckelbiotoper hittas därför sällsynta växter och djur (Viggbyholms ekbacke).

HITTA UT TILL EKMILJÖERNA

Kartan visar de ekmiljöer i kommunen som ingår i projektet. Områden med ekar är markerade i gult. Alla ekmiljöer i Täby är vackra och värda att besöka. För att göra det lite enklare har vi valt ut fyra stycken ekmiljöer som är speciellt intressanta att besöka. På kommande sidor finner du mer information om de fyra ekmiljöerna med beskrivning av respektive område, en karta över platsen samt hur du hittar dit och om det finns något speciellt i området att upptäcka!

Startpunkt

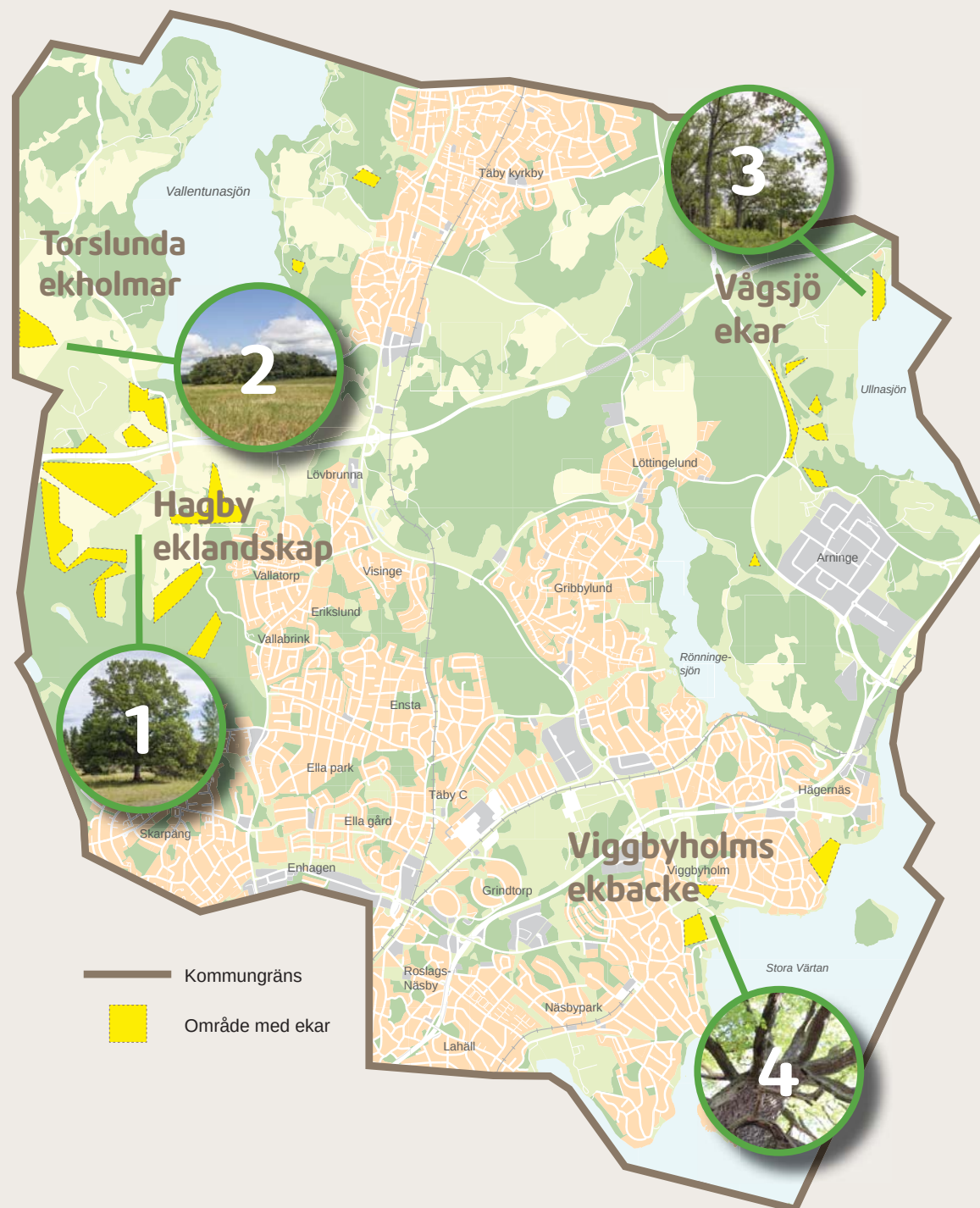
I alla fyra utvalda ekområden finns en startpunkt. Från denna punkt finns en stigslinga att vandra, alternativt en stig till eller från ekområdet. Startpunkten kommer att vara markerad på respektive karta för respektive ekområde på följande sidor.

Tillgänglighet

Inget av områdena är fullt tillgängligt för människor med funktionsnedsättning. I alla fyra ekområden får du promenera längs grusade eller upptrampade stigar. Stigarna är av varierande tillgänglighetsgrad och är därför kategoriserade i tre kategorier, lätt-, medel- och svårtillgänglig. Detta står på respektive karta för respektive ekområde på nästkommande sidor.

Allemansrätten

Visa hänsyn när du vandrar genom eklandskapen. Här gäller allemansrätten! Allemansrätten är en möjlighet för oss alla att röra oss fritt i naturen, men vi måste ta hänsyn till djur, natur och markägare. Viss mark är privatägd, men den kan även vara utarrenderad av kommunen. Vill du veta mer, gå in på naturvårdsverkets hemsida: naturvardsverket.se/Var-natur/Allemansratten/.

1. HAGBY EKLANDSKAP

Ekar i ett jordbrukslandskap med
fornlämningar från järnåldern

1. HAGBY EKLANDSKAP

Södra Hagby erbjuder ett vackert, öppet jordbrukslandskap som domineras av åkermark och betesmark med slingrande grusvägar, faluröda byggnader och hästar. Området har höga naturvärden med stor förekomst av ek i skogsbryn och på åkerholmar. Den rika förekomsten av ek skvallrar om att adelsmän ägt Hagby gård. Eken förekommer också i sydväst i partier med trädbevuxen betesmark. Här finns många värdefulla åkerholmar varav flera domineras av ståtliga ekar. Betesmarkerna i området utgörs av vidsträckta fält och torrbackar som betas av hästar.

I Hagby finns många fornlämningar då platsen varit bebodd ända sedan yngre järnåldern. Här finns gravfält, hällristningar, stenstränger och spår av bosättningar. I området finns flera promenadslingor. Här kan du gå längs Fornslingen och upptäcka lämningar från järnåldern eller vandra längs Roslagsleden och Sjöslingen.

UPPTÄCK

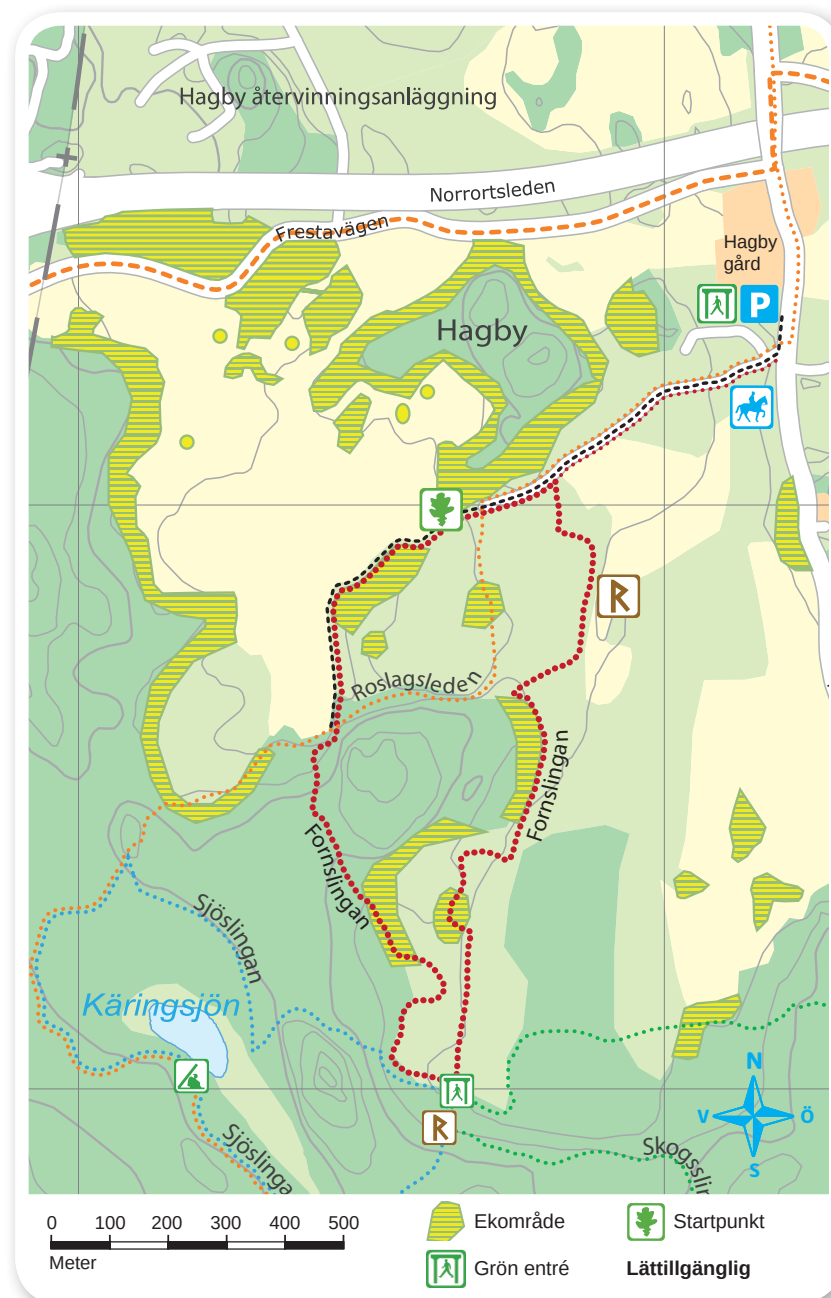
Vill du promenera en bit och se mer av Hagby eklandskap? Gå längs fornslingen som finns markerad på kartan här bredvid eller prova på fotobingo. Fotobingo kan hämtas från Täby kommuns hemsida; taby.se

HITTA HIT

Cykel: Cykla via Vallatorp till Ängsullsvägens slut och vidare till Hagbys gröna entré.

Buss: Ta buss 611 eller 616 och gå av vid hållplatsen; Brinkvägen. Gå sedan 2 km på Hagbyvägen till Hagbys gröna entré.

Bil: Kör Hagbyvägen till Hagbys gröna entré där parkering finns.

2. TORSLUNDA EKHOLMAR

Ekar i en lantlig och gammaldags miljö

2. TORSLUNDA EKHOLMAR

Landskapet kring Torslunda är gammaldags och lantligt. Här finns betesmarker, fornlämningar, böljande sädesfält och åkerholmar. Människor har vistats i området åtminstone sedan äldre järnåldern. Torslunda har en lång kontinuitet som boplat. På medeltiden bestod byn av tre gårdar (Västergården, Östergården och Mellangården). Torslunda är en av få byar i Täby som på 1600-talet inte omvandlades till säteri, utan har kvar sin gamla bykaraktär och alla gårdar på sina ursprungliga platser.

Söder om Torslunda finns två större och tre mindre ekholmar. En av dem är listad som nyckelbiotop och domineras av ek och asp med inslag av bland annat hassel.

UPPTÄCK

Vandra stigslingan norr om Hagby ekopark. Två stora ekholmar träder fram i jordbrukslandskapet och tre mindre norr om dem.

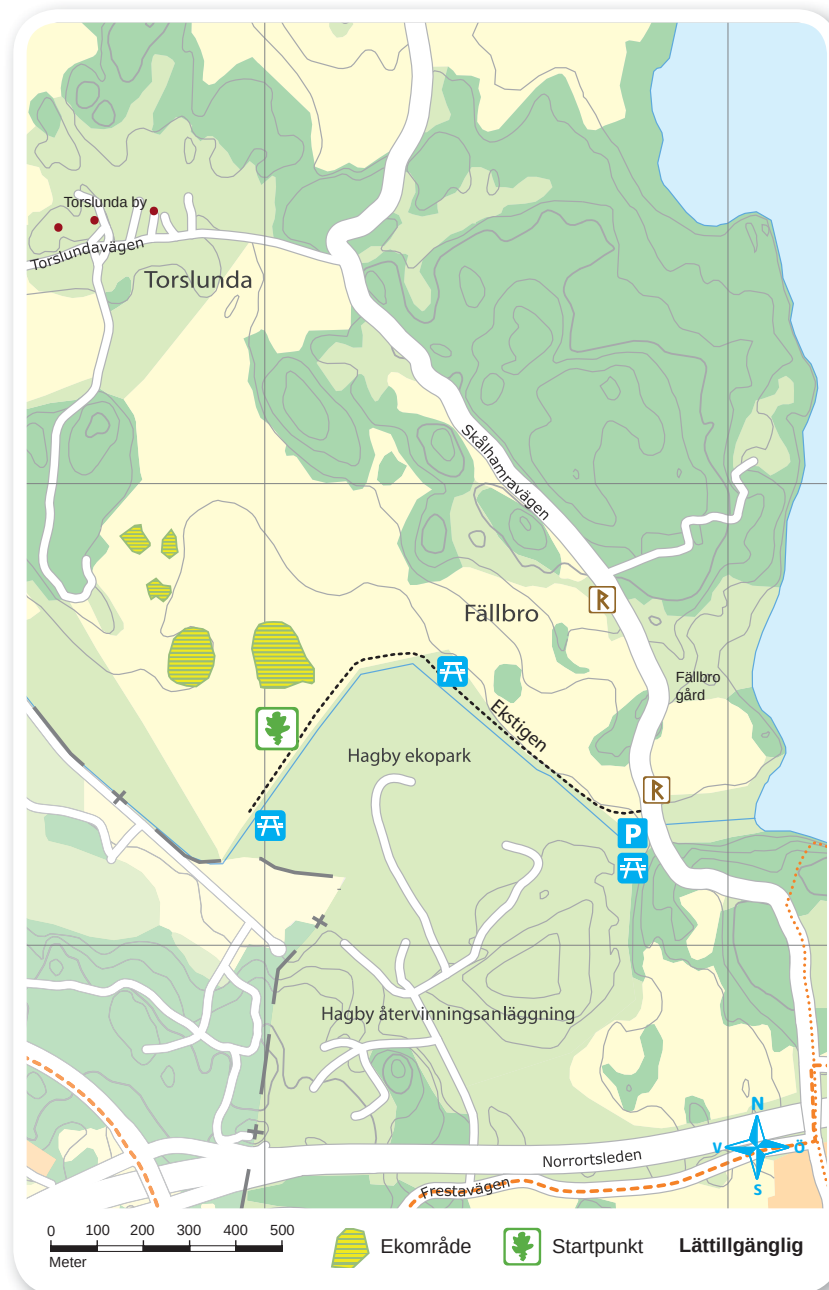
Passa även på att gå in en sväng i Hagby ekopark som är en våtmark och ett naturområde runt den gamla soptippen, belägen på den ännu äldre urdikade Lillsjön. Du kan även läsa om Runriket i Fällbro, ett av nio besöksmål kring Vallentunasjön. Läs mer om Runriket på: runriket.se

HITTA HIT

Cykel: Cykla Skålhamravägen norrut och parkera cykeln vid Hagby ekopark.

Buss: Ta buss 610 eller 611 och gå av vid hållplats Ymervägen. Gå sedan 2,5 km väster ut på Frestavägen, till Skålhamravägen som du fortsätter på 0,7 km norrut.

Bil: Kör Skålhamravägen till Fällbro och parkera vid Runriket Fällbro och Hagby ekopark, 50 m från stigslingan.

3. VÅGSJÖ EKAR

Ekmiljöer intill Ullnasjön

3. VÅGSJÖ EKAR

I Vågsjö finns det spår från äldre järnåldern i form av stensträngar och gravar som ligger i de mer höglänta områdena. I början av 1700-talet hade Vågsjö tre gårdar i en samlad by, där idag Vågsjö gård ligger. Byn splittrades och i mitten av 1800-talet låg en gård kvar på bytomten, en vid Vågsjölund och en vid Torkan. I slutet av 1800-talet gjordes stora nyodlingar och äldre byggnader ersattes med de som idag finns i området. Idag upptas stora delar av Vågsjös gamla åker av en golfbana med tillhörande parkering och klubbhus. Vid Vågsjölund förekommer hästverksamhet och åkrarna i anslutning till det är idag hästthagar. I norr är en del av åkermarken idag koloniträdgård.

Vågsjös skog domineras av blandskog med inslag av ekar med varierad grovlek och ålder. Väster om Ullnasjön finns flera områden med värdefull natur som är klassade som nyckelbiotoper.

UPPTÄCK

Vandra runt i ekområdet genom att följa den lilla stigen som är markerad på kartan här bredvid. Gå upp på berget norr om stigen för att se utsikten över Ullnasjön.

HITTA HIT

Cykel: Cykla på cykelvägen längs Arningevägen och vidare upp på Roslagsvägen till Fritidsvägen.

Buss: Ta buss 615 och gå av vid hållplats Torkan på Roslagsvägen, 200 m från området.

Bil: Kör in på Roslagsvägen och parkera vid Vågsjö gröna entré. Fortsätt sedan att gå på Roslagsvägen 650 m nordost till Fritidsvägen. OBS! Roslagsvägen har ingen vägren så vi rekommenderar att du tar bussen.

4. VIGGBYHOLMS EKBÄCKE

Gamla jätteekar kring Viggbyholms gård

4. VIGGBYHOLMS EKBACKE

I Viggbyholmsområdet finns flera gamla jätteekar. Platsen präglas av Viggbyholms gård med anor från 1600-talet. Gården och kringliggande marker ger en bild av hur landskapet sett ut historiskt och vilka förändringar som har skett genom åren.

Viggbyholms ekbacke är ett naturområde i anslutning till Viggbyholms gård. Vilket är ett område som är rikt på jätteekar. Tidigare var området mer öppet då kreatur betade marken. Efter att markanvändningen ändrades och betet upphörde, har lövträd och granar vuxit upp och beskuggat ekarna. Idag sker kontinuerlig gallring för att säkerställa ekarnas framtid. I ekbacken finns en av Tåbys äldsta ekar. Eken har en stammomkrets på cirka, 623 cm, vilket ger oss en fingervisning om att trädets ålder är runt 600 år!

Viggbyholms gård blev under 1600-talet ett säteri för ätten Lagerfelt. År 1915 övertog Valter Hultin Viggbyholm. 1920 överlämnade Hultin stora delar av sina intressen till ett konsortium, "Viggbyholms Park- och Trädgårdsstad". En viktig orsak till att Viggbyholm är så grönt med förgårdsmarker beror på att Hultin upprättade ett gåvobrev, det Hultinska gåvobrevet. Hultin skänkte mark till kommunen med restriktionen om att marken skulle vara allmän. En stor del av Viggbydalen och nästan all förgårdsmark i Viggbyholm ingår. Herbert Lilienborg, en tidigare konsortiemedlem, förvärvade gården 1933. Idag ägs gården av Viggbyholms Gårds Fastighets AB, där Herberts dotter Kerstin Lilienborg, är en av delägarna.

UPPTÄCK

Vandra stigslingan genom Viggbyholms ekbacke. Se gammeleken vid Viggbyholms gård. Fortsätt på stigen förbi mulmeken som står precis norr om idrottshallen.

HITTA HIT

Cykel: Cykla strandpromenaden längs Värtan till Viggbyholms båthamn.

Buss: Ta buss 617 och gå av vid Drakskeppsvägen eller Viggbyholms gård.

Bil: Parkera vid trevägskorsningen mellan Djurholmsvägen och Drakskeppsvägen.

Gammeleken i Viggbyholm

En ovanligt blåsig försommardag 2009 blåste Gammeleken vid Viggbyholms gård ner. Den var fortfarande vid liv men svampar, som levde i stammens ved, hade luckrat upp och försvagat den. När den starka vinden tog tag i ekens krona, bröts stammen av och föll med ett brak över gångvägen.

Den nedfallna eken flyttades sedan med hjälp av en kranbil. Stammen var så tung att flera stora grenar först måste kapas av. Den stora stammen vägde 12,5 ton vid flytten. Grenarna vägde 1,5 ton vardera!

Eken är ett speciellt och mytomspunnet träd här i Norden. Ekar kan bli både mycket stor och väldigt gammal. Som död är eken fortfarande värdefull, eftersom den ger livsrum till en mängd olika svampar, lavar och insekter.

Hundratals, ja upp till tusen arter kan leva tillsammans på en så här gammal ek! Många av dem är skalbaggar som gnager gångar i veden. Svaveltickan är en vedlevande svamp som fanns på Gammeleken när den föll.

Gammeleken var troligen omkring 500 år gammal, så på 1500-talet var den bara en liten planta. Från Gustav Vasas tid fram till år 1875 var Sveriges ekar fredade enligt lag. Ekarna var värdefulla därför att virket skulle användas till flottans skepp. Idag står de stora ekarna kvar runt gods och herrgårdar, som ett minne från den tiden. Hans Ericssons illustration (t.h.) från 1967 visar den majestätiska Gammeleken på sin ursprungliga plats, vid flygeln på Viggbyholms gård.

ILLUSTRATION: MONA KILSTRÖM

FOTOBILD: CECILIA LUNDIN

När Gammeleken skulle flyttas var den så tung att grenarna behövde kapas av innan den kunde flyttas med kranbil till sitt nuvarande läge.

Hans Ericssons illustration från 1967 visar den majestätiska Gammeleken på sin ursprungliga plats, vid flygeln på Viggbyholms gård.